

Mikko Hyppönen

Lapin metsätalouden erityispiirteet

Lapin luonnonoloja voimakkaimmin määräävä tekijä on alueen kylmä ilmasto, mikä johtuu pohjoisesta sijainnista. Golf-virran lämmittävän vaikutuksen vuoksi ilmasto on kuitenkin leudompi kuin vastaavilla seuduilla Siperiassa ja Kanadassa. Lapin alueen laajuuden ja maaston korkeuserojen vuoksi myös ilmastossa on suuria paikallisia eroja. Pohjoisella metsänrajalla ilmasto on puiden uudistumisen ja kasvun kannalta äärimmäisen ankara, kun taas Lapin eteläosissa olosuhteet muistuttavat Keski-Suomen olosuhteita. Myös vuosien väliset lämpötilaerot ovat suuria. Kylmässä, kosteassa ilmastossa orgaanisen aineksen hajoaminen maassa on hidasta ja vaillinaista, minkä seurauksena kivennäismaille kerrostuu raakahumusta ja soille turvetta. Laajat suoalueet ovatkin tyypillinen Lapin ja muun Pohjois-Suomen luontoa hallitseva ominaispiirre.

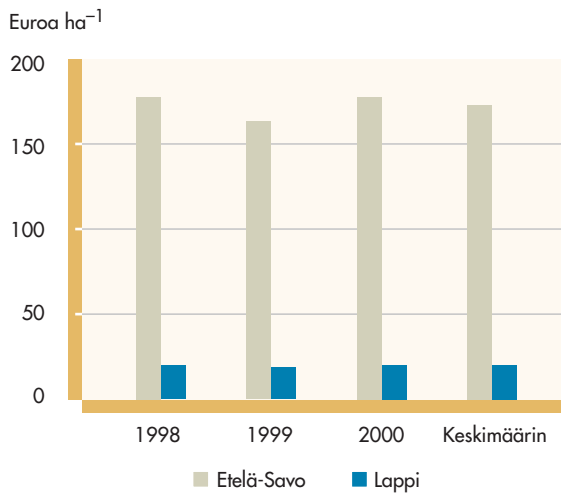
Lappi kuuluu valtaosaltaan pohjoisboreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen ja on pohjoisimpia puustoisia alueita maailmassa. Pohjoisella metsänrajalla mänty muodostaa havumetsänrajan toisin kuin muualla maailmassa, jossa metsänrajan muodostaa yleensä kuusi tai lehtikuusi. Pohjoisin osa Lapista on ns. suojametsäaluetta, joka perustettiin erillislailalla vuonna 1922. Suojametsälain päätarkoituksena oli estää metsänrajan aleneminen. Laki kumottiin nykyisen metsälain astuttua voimaan vuonna 1997 ja suojametsiä koskevat säännökset siirrettiin metsälakiin. Metsänhakkuu suojametsäalueella on sallittua, mutta varovaisempaa kuin muualla talousmetsissä.

Intensiivistä metsätaloutta poikkeuksellisissa olosuhteissa

Lapissa metsätalous poikkeaa muualla maassa harjoitettavasta metsätaloudesta paitsi luonnonolojen, myös metsänomistuksen ja metsätalouden harjoittamisen edellytysten kannalta. Yksityiset omistavat Lapissa 34 % metsämaasta, kun vastaava osuus on koko maassa keskimäärin 62 %. Hakkuukertymästä 60 % tulee silti yksityismetsistä. Pohjois-Suomen metsien omistukselle tunnusomainen piirre on suuri yhteismetsien määrä.

Metsätaloutta harjoitetaan Pohjois-Suomessa monessa suhteessa ainutlaatuisissa olosuhteissa. Toimitaan keskimäärin ankarissa ja vaihtelevissa ilmasto-olosuhteissa, laajoilla pinta-aloilla, syrjäisillä seuduilla sekä pitkien kuljetusmatkojen päässä. Lisäksi puuston kasvu on hidasta, metsien kiertoaika on pitkä, ja hakkuukertymä ja tukkipuuosuus hehtaaria kohti on pieni. Lapin puu on monessa suhteessa huonolaatuista, joskin sillä on erityisen hyviäkin ominaisuuksia. Alueen laajat suot vaikeuttavat ja hidastavat puun korjuuta ja kuljetusta. Puuntuotannon kustannustaso on Lapissa kuitenkin alempi kuin muualla maassa, ja myös valtion tukitoimet parantavat jonkin verran kannattavuutta. Kaikesta huolimatta metsätalouden nettotulos on Lapin yksityismetsissä vain noin kymmenesosa eräiden Etelä-Suomen metsäkeskusten yksityismetsien nettotuloksesta (kuva 1).

Olosuhteista huolimatta Lapin metsätalous on intensiivistä. Metsiä on hakattu ja uudistettu voimaperäisesti sotien jälkeen. Uudistaminen on kohdis-

Kuva 1. Metsätalouden nettotulos Etelä-Savon ja Lappin metsäkeskusten alueiden yksityismetsissä vuosina 1998–2000 (Metla).

tunut määrätietoisesti vajaatuottoisiin metsiin sekä yksityis- että valtionmailla. Valtamenetelmänä on ollut selväpiirteinen avohakkuu, voimakas maanmuokkaus ja metsänviljely. Vanhojen metsien uudistamisen ja intensiivisen soiden ojitamisen seurauksena metsien ikäluokkajakauma on monipuolistunut, puuston kasvu ja tilavuus ovat lisääntyneet, ja alueella on runsaasti hoitoa vaativia taimikoita ja nuoria kasvatusmetsiä. Vuosikymmenien aikana ojitettut suot alkavat olla kunnostusojituksen tarpeessa. Vajaatuottoisten yksityismetsien osuus väheni valtakunnan metsien seitsemännen ja kahdeksannen inventoinnin välillä 20 prosentista 15 prosenttiin. On mielenkiintoista nähdä, paljonko vajaatuottoisia metsiä on parin vuoden kuluttua valmistuvien yhdeksännen inventoinnin tulosten perusteella.

Omat metsänhoito-ohjeet ja -suositukset

Pohjoisen erityisolosuhteet heijastuvat myös alueella harjoitettavaan metsänhoitoon. Niinpä metsien käsittely perustuu pohjoisen oloja varten laadittuihin suosituksiin ja ohjeisiin. Lapissa metsien, erityisesti männiköiden, luontainen uudistaminen on yleisempää kuin muualla maassa. Mäntytaimikoita

syntyy runsaasti myös alikasvoksina ilman aktiivisia uudistamistoimenpiteitä. Pohjois-Lapissa männiköt uudistetaan monesti luontaisen uudistamisen ja metsänviljelyn yhdistelmänä, koska harvoin toistuvat siemensadot hidastavat ja rajoittavat luontaisen uudistamisen käyttöä. Kuusen luontainen uudistaminen on viime vuosina lisääntynyt, vaikka siitä saadut kokemukset ovat vaihtelevia, eikä sitä ole paljonkaan tutkittu.

Siitä huolimatta, että metsätalous on Lapissa kannattamattomampaa kuin etelässä, metsänviljely on usein ainoa käytettävissä oleva vaihtoehto erityisesti vajaatuottoisia metsiköitä uudistettaessa. Mänty on Lapissa yleisimmin viljelty puulaji, koska sen tuotos on tuoreella kankaallakin suurempi kuin kuusen, eikä koivun viljely ole yleensä mahdollista erilaisten eläintuhojen takia. Kuusta istutetaan lähinnä lehtomaisille kasvupaikoille, hirvituhoille ja versoruosteelle alttiille alueille, erityisen hienojakoisille maille sekä korkealla sijaitseville alueille, missä kuusi kestää mäntyä paremmin tykkyä ja muita talvituhoja. Kuusen viljely on viimeisen kahden vuosikymmenen aikana lisääntynyt.

Maan kylmyydestä, paksusta humuskerroksesta ja soistuneisuudesta johtuu, että maankäsittelymenetelmät ovat yleensä voimakkaasti maan lämpöoloja, vesitaloutta ja ilmavuutta parantavia. Niinpä metsäauraus on ollut pitkään maanmuokkauksen yleismenetelmä. Aurauksen ansiosta metsien uudistaminen on tutkimusten mukaan onnistunut tyydyttävästi vaikeissakin kohteissa. Viime vuosina mätästys on kuitenkin voittanut alaa auraukselta, koska aurausta pidetään liikaa ympäristöä muuttavana menetelmänä.

Sekä männyn että kuusen siementä kerätään Lapissa maastokylvöön ja taimien kasvatukseen aina hyvien siemensatojen sattuessa, koska siemenviljelyssiementä ei ole käytettävissä. Pohjoisimpaan Lappiin männynsiementä saatiin viimeksi keväällä 1973, jolloin siemen kypsyi Utsjokea myöten. Lapissa ruoho, heinä ja vesakko eivät uhkaa viljelyaloja yhtä nopeasti ja voimakkaasti kuin etelässä. Niinpä pienet paakkutaimet ovat vähä vähältä syrjäyttäneet paljasjuuritaimet, joiden osuus on nykyisin enää muutamia prosentteja viljelytaimista.

Taimikonhoito ja harvennushakkuu poikkeavat Pohjois- ja Etelä-Suomen metsänhoitosuosituksissa toisistaan suoritusajankohdan, jäljelle jätettävän

puuston määrän ja puulajisuhteiden osalta. Luontaisesti syntyneet männiköt ovat Lapissa usein luonostaankin aukkoisia ja tilajärjestykseltään ryhmitäisiä, jolloin puustopääoma jää harvennushakkuussa normaalia alemmalle tasolle. Hieskoivu on pohjoisessa arvokas havumetsien sekapuulaji ja turve- mailla myös pääpuulaji.

Pohjoisen kasvukausien lyhyys ja viileys sekä huimainen ilmasto haittaavat hyönteisiä, joiden populaatiot vain harvoin kasvavat haitallisen suuriksi. Sitä vastoin sienet viihtyvät hyvin myös pohjoisissa oloissa. Voidaan sanoa, että etelässä korostuvat eläin- ja sienituhot, pohjoisessa abioottiset ja sienituhot. Myös hirvi ja poro vaikeuttavat tietyillä alueilla aika-ajoin metsän uudistamista. Ilman epäpuhtauksien suhteen Lappi lienee Suomen ja koko Euroopan puhtainta aluetta.

Lapissa on runsaasti kuitupuuta käyttävää metsäteollisuutta, ja muutamia suuria ja keskisuuria sahoja. Teollisuus käyttää puuta noin kuusi miljoonaa kuutiometriä vuodessa. Alueelta hakattu puu on viime vuosina riittänyt tyydyttämään tästä vain 50–60 %. Puuta tuodaankin Venäjältä sekä Pohjois-Pohjanmaalta ja Kainuusta. Metsätalouden ja -teollisuuden tuotantoketjulla on suuri merkitys Lapin aluetaloudelle metsätalouden alhaisesta kannattavuudesta huolimatta. Siksi puun kasvatukseen panostaminen on tärkeää.

Vahva metsäntutkimus tukee hyvin Lapin metsä- ja aluetaloutta. Metsäntutkimuslaitoksen Lapin yksiköissä tutkimuksen painoalat ovat metsien hoito ja käyttö, pohjoisten metsäekosysteemien alttius häiriöille, metsien eri käyttömuodot ja niiden yhteensovittaminen sekä metsänrajatutkimus. Näiden painoalojen tutkimusta on viime aikoina vahvistettu ja vahvistetaan edelleen.

Kilpailevia metsänkäyttömuotoja

Lapissa on poikkeuksellisen runsaasti kilpailevia metsänkäyttömuotoja. Lapin erikoisuus, poronhoito, on alueellisesti tärkeä elinkeino ja paikalliskulttuurin olennainen osa. Metsä- ja porotalous aiheuttavat jonkin verran haittaa toisilleen. Hakkuut heikentävät ja vähentävät porojen talvilaitumia ja porot estävät koivun uudistamisen ja uudistumisen kesälaidunalueilla. Ristiriitoja on pyritty kuitenkin

sovittamaan niin, että elinkeinot voisivat toimia samoilla metsäalueilla.

Marjojen, sienien ja jäkälän keräys sekä metsätys ja kalastus antavat lisätoimeentuloa monille kotitalouksille. Matkailu on metsäteollisuuden jälkeen taloudellisesti ja työllistävyydeltään merkittävin Lapin luontoon ja metsiin liittyvä elinkeino. Matkailun merkitys on kasvanut vuosi vuodelta.

Noin 90 % Suomen lakisäateisten luonnonsuojelualueiden metsämaan alasta sijaitsee Pohjois-Suomessa ja näistäkin valtaosa Lapissa. Vaikka Lapin metsistä suuri osa on jo nyt suojeltu, alueelle kohdistetaan jatkuvasti lisää suojeluvaateita. Eräänä uhkatekijänä Lapissa pidetäänkin sitä, että metsäteollisuusyritykset luopuvat kokonaan tällaisen reuna-alueen tuotantolaitoksista ja metsien käytöstä.

Alueelliset metsäohjelmat ristiriitojen sovittajina

Tärkeitä instrumentteja metsätalouden merkityksen hahmottamisessa ja metsien eri käyttömuotojen yhteensovittamisessa ovat olleet erilaiset metsäohjelmat. Näistä mainittakoon Lapin lääninhallituksen aloitteesta 1980-luvun lopulla laadittu Lapin metsä 2000 -ohjelma, maa- ja metsätalousministeriön aloitteesta 1990-luvun puolivälissä laadittu Lapin metsästrategia sekä myöhemmin metsälain perusteella laadittu Lapin metsäohjelma. Ohjelmien avulla on pyritty vähentämään ristiriitoja eri metsänkäyttömuotojen välillä.

Metsäohjelmat osoittavat, että metsätalouden ja -teollisuuden merkitys Lapin aluetaloudelle on jatkossakin suuri, vaikka esim. matkailun suhteellinen merkitys onkin lisääntynyt. Nuorissa kasvatusmetsissä on tulevaisuuden hakkuumahdollisuuksia, jotka tulee hyödyntää täysimääräisesti jo ensiharvennuksesta lähtien. Harvennuksia lisäämällä voidaan suurentaa ja parantaa hakkuukertymää ja sen arvoa, lisätä kantoraha- ja työtuloja sekä vähentää puun tuontia. Työsarkaa on myös kunnostusojituksessa. Puuntuotannolliset lähtökohdat metsätalouden harjoittamiseen ovat siis hyvät. Nykyisen laajuinen suojelualueiden verkko koitunee myös pitkällä tähtäyksellä Lapin metsäsektorin hyväksi.

Kirjallisuutta

- Helle, T. 1997. Metsät ja porotalous. Julkaisussa: Häyrynen, M. (toim.). Tapion taskukirja. s. 324–329.
- Hokajärvi, T. (toim.). 1997. Metsänhoito-ohjeet. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 10. 60 s.
- Hyppönen, M. 2002. Männyn luontainen uudistaminen siemenpuumenetelmällä Lapissa. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 844. 69 s. + liitteet.
- , Härkönen, J., Keränen, K., Riissanen, N. & Tikkanen, J. (toim.). 2001. Pohjois-Suomen metsänhoitosuositukset. 60 s.
- Jalkanen, R. 2002. Mikä uhkaa Lapin metsiä? Lapin tutkimusseura, vuosikirja XLII: 25–31.
- Kajala, L. (toim.). 1996. Lapin metsästrategia. MMM:n julkaisuja 2/1996. 129 s.
- Leikola, M. (toim.). 1979. Tutkimustoiminta Lapin metsien hoidon ja käytön suuntaajana. *Silva Fennica* 13(1A). 50 s.
- Pohtila, E. 1979. Lapin luonnonolot. Julkaisussa: Leikola, M. (toim.). Tutkimustoiminta Lapin metsien hoidon ja käytön suuntaajana. *Silva Fennica* 13(1A): 6–7.
- Riissanen, N. & Härkönen, J. (toim.). 2001. Lapin metsäohjelma 2001–2005. Metsäkeskus Lappi. 48 s.
- Varmola, M. (toim.). 1988. Lapin metsä 2000 -ohjelma. Lapin lääninhallitus. 147 s.

■ MMT Mikko Hyppönen, Metla, Rovaniemen tutkimusase-
ma. Sähköposti mikko.hypponen@metla.fi
Kirjoitus perustuu tekijän väitöstilaisuudessaan pitämään
lectio praecursoria -esitelmään.